

UDK 911(048.07)

АЛЕКСАНДАР С. ВЕЉКОВИЋ

ОРГАНИЗАЦИЈА ГЕОПРОСТОРА НА ПОДРУЧЈУ ОПШТИНЕ ГОЛУБАЦ

Овај рад представља завршну фазу у вишестепеној синтези резултата истраживања и вредновања појединих компонената (природне, популацијско-просторне, функцијско-просторне и изграђене структуре) и сложених категорија геопростора (мреже насеља, коришћења простора и животне средине), изложених у претходном делу овог Зборника.

Тежиште истраживања у овој завршној фази синтезе било је усмерено на добијање оцена о карактеру, вредностима, проблемима и недостацима у постојећој организацији простора, као и о процесима на подручју општине Голубац. На тај начин је добијена основа за постављање модела просторне структуре ове општине, заснованог на њеним потенцијалима и предностима у односу на шири околни простор.

У овом раду је коришћено неколико термина (фактори, потенцијали, просторне јединице и др.), који у основи имају обележја геопросторних категорија. Ови термини су коришћени у следећем значењу:

— фактори развоја и размештаја — скуп геопотенцијала и ограничења, који имају или могу имати улогу у развоју појединих елемената геопростора (делатности, становништва, објеката, насеља и др.) и у њиховом размештају на одређеној територији,

— потенцијали — скуп и размештај природних, функцијских (делатности и животних активности становништва), популацијских и изграђених карактеристика, које могу одиграти позитивну улогу у будућем развоју и коришћењу одређеног геопростора и за унапређење квалитета живота у њему,

— просторна јединица — део посматраног геопростора, који се по својим укупним природним, функцијским, популацијским и морфолошко-насељским карактеристикама, битно разликује од осталих његових делова; ове јединице по свом карактеру могу бити двојачке; или су део ширег простора хомогених карактеристика или су елементи геопросторног система,

Рецензент: др Милован Радовановић, Београд

— организација простора — систем међусобних просторних и функцијских односа и веза између просторних јединица на одређеној територији;

— средишња Србија — геопростор, који обухвата територију Србије ван покрајина.

ПОСТОЈЕЋА ОРГАНИЗАЦИЈА ГЕОПРОСТОРА ОПШТИНЕ ГОЛУБАЦ

Општина Голубац спада у групу најмањих општина средишње Србије. На површини од 367 км² живи данас, по процени, око 13 000 становника.¹⁾

Територија ове општине се не поклапа ни са каквом, чак ни малом, природном целином (котлином, басеном слива мање реке и итд.). Напротив, ова општина је формирана у делу зоне контакта две макроцелине различитих природних, економско и друштвено-географских карактеристика. Са својим јако издуженим обликом, у правцу исток—запад, територија општине Голубац се протеже уз Дунав и захвата суседне делове обода Панонског басена и Карпатског планинског система.

Основне карактеристике просторне структуре подручја општине Голубац

Такав географски положај територије ове општине имао је велики значај за формирање, састав и ниво развијености елемената њеног геопростора.

На овом малом простору се преплићу и прожимају карактеристике елемената природног комплекса (геолошки, морфолошки, климатски, хидрографски, педолошки, биогеографски) ободних делова обе макроцелине, Панонског басена и Карпатског планинског система, на чијем се контакту ова општина формирала и данас се развија.

По својим привредно и демогеографским карактеристикама, ова општина чини саставни део ширег руралног простора, са слабо развијеном мрежом насеља. Структура постојећег друштвено-економско-географског комплекса слабо је диверсификована и по нивоу развијености знатно заостаје за многим општинама средишње Србије.

Подручје општине Голубац се састоји из два дела, различитих природних карактеристика (4).

Највећи део територије општине (67,3%) је брдско-планински простор. Захвата њен средишњи и источни део. У њему преовлађују терени од 200 до 600 м надморске висине (91,4% површине овог дела територије општине).

На побрђе и низију, који се налазе у западном делу, отпада далеко мањи део територије ове општине (32,3%). Највећи део овог простора (81,8%) су терени нижи од 200 м надморске висине.

¹⁾ По попису из 1981. године, општина Голубац је у то време имала 13 541 становника.

Побрђе и низија, са својим елементима (пешчара, долина Пека и побрђе са удолином), као и брдско-планински простор у општини Голубац, делови су већих географских целина у оквиру којих се она налази.

Територија општине Голубац, у целини узев, има сва битна обележја руралног простора, са новим нуклеусима као изразима промена у његовој основној структури. То је релативно ретко насељен простор; густина насељености је 1981. године била само 37 становника на 1 км². По многим својим друштвено-географским карактеристикама, то је простор са слабо ращчлањеном структуром (табеле 1. и 2)²⁾:

— знатан део територије се користи за пољопривреду (43,6% од укупне површине општине) или су то шумски терени (47,4%),

— највећи део активног становништва у овој општини бави се пољопривредом (63,2%) и стопа активности становништва је врло висока (60,3%),

— мрежа насеља је уситњена и слабо ращчлањена; осим Голупца, насеља мешовитог типа (11, ск. 11), са око 2 000 становника, сва остала су мала сеоска насеља, величине између 112 (Поникве) и 1 138 становника (Браничево),

— просечна површина катастарске општине је врло мала; износи само 15,30 км², али се величине атара појединих насеља крећу у распону 2,90 км² (Поникве) до 136,34 км² (Добра),

— ниво друштвено-економске развијености је далеко нижи од просека за средишњу Србију и за Подунавски регион (1),

— процес депопулације, укупне и биолошке, је врло изражен; процес старења становништва јако одмакао (индекс старења становништва за општину Голубац износи 0,777),³⁾

— високо је и учешће становништва, које је на привременом раду у иностранству (14,20% од укупног становништва општине).

У просторној структури општине Голубац већ се јасно уочава низ нових елемената, насталих или јаче развијених у последњих 30-так година. Ради се о прилично великом броју малих нуклеуса, различитог садржаја, функције и значаја за трансформацију овог, још увек, руралног простора. Ту се, пре свих, истичу следећи нуклеуси непољопривредних делатности и неруралних облика животних активности (7, 8 и 14):

— 11 локалитета екстрактивне и прерађивачке индустрије, који су размештени по разним деловима територије општине Голубац,

— туристичко-угоститељски објекти (1 хотел и 2 мала мотела) и 10 малих или врло малих насеља за одмор и рекреацију становништва, размештени у приобаљу Дунава и

— 1 општински и неколико других малих центара друштвених делатности и услуга.

Поред тога, у неколико насеља постоје центри за организовање и пружање услуга пољопривредној производњи и за откуп њених производа.

²⁾ Приказ и оцене су дати на основу података из последњег пописа становништва и станова, 1981. године, као и података о коришћењу земљишта (14, 18).

³⁾ Г. Војковић (6).

Значајне промене се испољавају и у изграђеној структури и нивоу опремљености насеља. Половина од свих станова у овој општини (49,4⁰/₀) су у време последњег пописа били изграђени у периоду између 1961—1981. године. Стандард становања је осетно порастао, како у погледу величина станова, тако и у погледу њихове опремљености инсталацијама; 31,3⁰/₀ од свих станова је почетком 1981. године било опремљено свим врстама инсталација (електричним, водоводним, канализационим).⁴⁾

До значајних промена у овом простору дошло је и због изградње ХЕ „Бердап”, односно због издизања нивоа Дунава (1970—1971. године). Потопљене су значајне површине земљишта и објекти у приобалном појасу Дунава, изграђено је ново насеље Добра и створени су нови осетно повољнији и бројнији услови за шири и разноврснији развој туризма.

У последњих 10-так година настављен је процес изградње стамбених објеката, довршено је повезивање свих насеља асфалтним путевима, а многа од њих су повезана међунасељским водоводима.

Елементи просторне структуре подручја општине Голубац

Основне јединице, елементи просторне структуре општине Голубац су насеља са својим атарима, односно територија катастарске општине насеља.⁵⁾ Територија општине Голубац се састоји из 24 овакве основне просторне јединице (ОПЈ). По извесном броју својих карактеристика ове јединице се међу собом знатно разликују, а по другим врло мало (**таб. 1**).

Врло су велике разлике између појединих ОПЈ у погледу величине њихове површине. Преовлађују насеља, (16 од укупно 24) са врло малим атарима — до 9 км². Налазе се у западном, низијско-брдском делу општине. Великих јединица је врло мало (3) и налазе се у брдско-планинском делу. Највећи атар има Добра (136,34 км²).

Насупрот, структура мреже насеља по броју становника је прилично хомогена. Ни једно насеље није веће од 2 000 становника. Преовлађују насеља до 500 становника (15). Скоро сва ова врло мала насеља налазе се у низијском делу.

Осим Голупца, општинског центра, насеља мешовите функцијске структуре, сва остала (23) су сеоска насеља (11). Велике су разлике између појединих насеља у погледу структуре коришћења земљишта у њиховом атару. Изражена су три типа структуре коришћења земљишта:⁶⁾ пољопривредни, под шумама (шумским површинама) и мешовити тип.

У највећем броју ОПЈ (20), у структури коришћења земљишта преовлађују пољопривредне површине. То су, углавном, врло мале ОПЈ; захватају само 40,4% од укупне површине општине Голубац. У 16 од ових

⁴⁾ Г. Војковић (10).

⁵⁾ Најважнији разлози због којих је насеље са својим атаром, односно територија катастарске општине, узета као основна просторна јединица (ОПЈ) су: територија општине Голубац је у целини простор руралних карактеристика и у њему је то најмања недељива комплексна просторна јединица (16, 9). Овак-ва јединица представља резултанту елемената популацијске, функцијске и из-грађене структуре (17, 179—182).

⁶⁾ Типови структуре коришћења земљишта су издвојени на основу одно-са површина пољопривредног, шумског и неплодног земљишта. Основни по-даци су преузети из рада М. Б у р с а њ а (14, табела 3).

ОПЈ учешће пољопривредног земљишта је веће од 75%; налазе се у нижијском делу и побрђу и захватају само 101,33% км² или 27,6% од укупне површине општине. У остале 4 ОПЈ (12,8% површине општине), у којима је учешће пољопривредног земљишта 50—75%, значајно је и учешће шумских површина (Двориште и Кривача, насеља у брдској зони) или неплодних и изграбених површина (Винци и Усије, насеља у приобалном делу пешчаре).

Мешовиту структуру коришћења земљишта, са високим учешћем и шумских и пољопривредних површина, имају две ОПЈ у брдској зони (Голубац, у коме је и високо учешће неплодних површина, и Снеготин). Ове две просторне јединице захватају 15,6% од укупне површине општине.

У остале две ОПЈ, које се налазе у планинском делу (Брњица и Добра), преовлађују шумске површине (60—80%), а у атару Брњице је значајно и учешће пољопривредних површина (30,5%). Ове две ОПЈ захватају врло велики део од укупне површине општине Голубац (161,58 км² или 44,0%).

Нови процеси у просторној структури подручја општине Голубац

У последњих 30-так година, а посебно од 1971. године, дошло је до изразитих и разноврсних промена у просторној структури знатног броја насеља и њихових атара. По свом значењу, интензитету и распрострањености истичу се следећи процеси (6, 10, 11, 12 и 14):

- депопулација, старење становништва и одлазак на рад у иностранство,
- промене у функцијској структури насеља и процес деаграризације,
- релативно велики обим стамбене изградње,
- промене у коришћењу земљишта,
- изградња група викенд објеката, па и читавих викенд насеља.

Подстицаји за појаву и јачање ових процеса везани су, у првом реду, за спољне факторе, посебно за развој главних осовина и урбаних центара у средишњој Србији и у Подунавском региону. Узроци за испољавање ових процеса леже и у све израженијем заостајању у нивоу развијености општине Голубац, у променама због издизања нивоа Дунава, али и у тежњи за активирањем потенцијала овог простора. Такви односи у нивоима развијености и у улогама у развоју у овом делу средишње Србије, довели су до закашњавања појаве скупа процеса на територији општине Голубац и до њиховог релативно слабијег интензитета.

Један од првих процеса, који се испољио на овом простору, била је депопулација. У периоду између 1961—1981. године број становника у општини Голубац се осетно смањило — за 1780 или за 11,6%. Изразито је био јачи у првом периоду (до 1971. године). То је довело до врло израженог и распрострањеног процеса старења становништва и до његове биолошке депопулације у наредном периоду (6).

Процес деаграризације на овом простору се испољио са извесним закашњењем у односу на процес депопулације. Интензитет процеса деаграризације у првом периоду је био слаб. Знатно је ојачао у периоду између 1971—1981. године у 10 од 24 насеља ове општине (11, таб. 5). Подстак-

нут је био и изградњом првих јачих нуклеуса непољопривредних делатности у општини Голубац и јачањем осцилаторних миграција, до оближњих центара рада изван ове општине.

Све веће заостајање у нивоу развијености општине Голубац, подстакли су и одлазак на рад у иностранство. Ниво учешћа радника у иностранству из ове општине је 1981. године био далеко изнад просека и средњише Србије и Подунавског региона (6).

Изградњом неколико малих индустријских погона у сеоским насељима и једног хотела у Голупцу, у последњих 10-так година, појавили су се нови фактори у овим процесима. О ефектима њиховог утицаја прецизније оцене ће се моћи дати тек после наредног пописа становништва (1991. године).

Процес развоја (популацијски, функцијски и морфолошки аспект) није се до 1981. године одвијао у истом виду и интензитету у свим насељима. Насеља у овом руралном простору, у склопу општинских друштвено-економских услова за развој пољопривреде, нису располагала сопственим снагама за активирање својих потенцијала. Улогу центра раста, и то врло малог значаја за околна насеља, имао је само Голубац. Његове развојне снаге су биле недовољне да се супроставе снажним поларизационим утицајима околних развијених урбаних центара. Такав однос између развојних снага у околном простору и у општини Голубац одразио се у токовима и интензитетима процеса на овом подручју.

У трансформацији постојеће руралне структуре општине Голубац, у последњих 30-так година испољавају се три фазе.⁷⁾

У првој фази развоја, између 1961—1970. године, први пут у послератном периоду испољено је опадање укупног броја становника. Депопулацијом је било захваћено 20 насеља, а у остала 4 насеља, укључујући ту и сам општински центар, пораст становништва је био занемариво мали. Основни узроци смањења броја становника су били и повећани обим одсељавања и негативан природни прираштај. Процес биолошке депопулације је узимао све шири замаха; испољио се у 12 насеља (6). Процес деаграризације је био слабог интензитета, а промене у функцијској и изграђеној структури су биле врло мале (11).

Крајем ове и почетком друге фазе, у вези са изградњом ХЕ „Бердап“, односно — због издизања нивоа Дунава (20, 117—118), дошло је до стварања новог и до потапања старог насеља Добра. То је и период стварања зачетака будућих бројних викенд насеља на овом простору.

Процес развоја просторне структуре у другој фази (1971—1980. година) је био сложенији и квалитативно другојачији. Процес депопулације је успорен у првом реду захваљујући осетно смањеном обиму одсељавања становништва, док је процес биолошке депопулације ојачао и захватио 22 од 24 насеља у општини (6).

Убрзан је процес деаграризације, изражен кроз знатне промене у структури делатности (смањење учешћа становништва у примарном сектору и пораст запошљавања у терцијарном и кварталном сектору делатности). Повећан је обим осцилаторних радних миграција, као и обим

⁷⁾ Фазе су издвојене на основу временских пресека за које се располагало потребним подацима (пописи становништва и станова у 1961., 1971. и 1981. години), а оцене за период од последњег пописа, дате су на основу података из теренских истраживања (6, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 15 и 18).

одласка становништва на рад у иностранство. Стамбена изградња у овом периоду је била врло снажна у скоро свим насељима ове општине (6, 10 и 11).

Нова функција ове општине у ширем простору (одмор и рекреација), — заснована на њеним изузетним потенцијалима и предностима, и поред све већег обима загађења воде Дунава — у овом периоду је добила пун замах и израз, и то кроз спонтану или усмеравану изградњу викенд објеката (12).

Врсте и интензитет промена, остварени ефекти у просторној структури у прве две фазе развоја, у периоду између 1961—1980. године, били су различити у појединим деловима општине Голубац.

Пораст становништва је остварен у само два насеља. Нешто већи је био у Голупцу, а мали — у Радошевцу. Овај процес је овде био праћен снажним променама у њихово функцијској и морфолошкој структури.

Значајне промене, али нешто другојачијег карактера, остварене су у насељима размештеним дуж магистралног саобраћајног правца и у приобалном појасу Дунава, као и у већини насеља у долини Пека. У овим деловима су остварене јаке или умерене промене у функцијској структури насеља, уз више или мање снажан процес депопулације и одлазак становништва на рад у иностранство.

У трећој групи насеља, у побрђу, односно у сливу Туманске реке, ефекти депопулације су били значајни у свим насељима, уз релативно велики обим одласка становништва на рад у иностранство. Промене у структури делатности, у функцијској структури, ових насеља биле су слабе.

Сем ретких изузетака (Поникве и Душманић), у свим другим насељима на територији општине Голубац у овом периоду су остварене велике промене у морфолошкој структури. Ове промене су се, у првом реду, испољиле кроз велики обим изграбених станова, који у највећем свом делу пружају врло повољне услове за знатно виши стандард становања од нивоа какав је био пре 1961. године.

Основно обележје и тежиште најновије, треће фазе јесте — стварање ширих и значајнијих услова за измену постојеће привредно-просторне (претежно аграрне), а самим тим и укупне геопросторне (руралне) структуре. У овом периоду је — средствима формираним изван ове општине, а делом и у оквиру ње, — изграђено неколико малих нуклеуса делатности, организације живота и рада на овом простору (неколико индустријских погона, хотел у Голупцу, складишта, неколико објеката од значаја за подстицање развоја пољопривреде, неколико објеката за непривредне делатности итд.), окончано је повезивање свих насеља у општини асфалтним путевима, знатно је побољшано уклапање ове општине у мрежу савремених саобраћајница Подунавског региона и Србије и изграђена је широка мрежа општинских или насељских водовода.

Изградња стамбених и викенд објеката је и у овом периоду била широко распрострањена. У овом периоду је започета, и у великој мери је остварена, изградња новог дела насеља Мрчковац, због оштећења дела старог насеља изазваног клижењем земљишта.

Сви ови процеси остварени у протеклој деценији, посебно широко распрострањена изградња стамбених и викенд објеката, одвијали су се у облику спонтаних или парцијалних планских акција. Имали су зна-

чајну улогу у измени неповољних карактеристика и смера процеса у наслеђеној популацијској, функцијској и изграђеној структури насеља. Ствара се нова мрежа нуклеуса организације и развоја простора неруралног карактера, зачетак виших, развијенијих облика просторне структуре ове општине.

Ефекти ових измена у наслеђеној просторној структури, остварени за последње три деценије, више или мање су видљиви. Ови ефекти се испољавају на три врсте локалитета, на којима се налазе, или се за њих везују деловања фактора агломирања делатности и других функција. То су:

— локалитети, више или мање одвојени од већ постојећих насеља, са најповољнијим условима за развој туристичке и пратећих функција;

— локалитети у близини неког од постојећих насеља, који имају најповољнији саобраћајно-географски положај у оквиру дела или укупне територије општине и

— локалитети на подручју постојећих насеља.

На неколико локалитета су ови процеси далеко одмакли и ефекти су врло уочљиви. Тако:

— викенд објекти се јављају на 10 локалитета, и то у облику насеља; највеће насеље има нешто више од 500 објеката, а у осталим насељима се број викендица креће у распону од 10—45 (12),

— код Браничева је већ остварена знатна агломерација објеката, у чији састав улазе: хладњача, индустријски погон, мотел, пошта, неколико стамбених објеката, бензинска пумпа,

— код Малешева су видљиви први знаци агломирања (индустријски погон, кафана, неколико других објеката),

— ивична зона Голупца, посебно дуж пута према Малешеву, све више се шири (велики број стамбених објеката, складиште, трговине итд. — 13).

Просторне јединице (зоне) у оквиру подручја општине Голубац

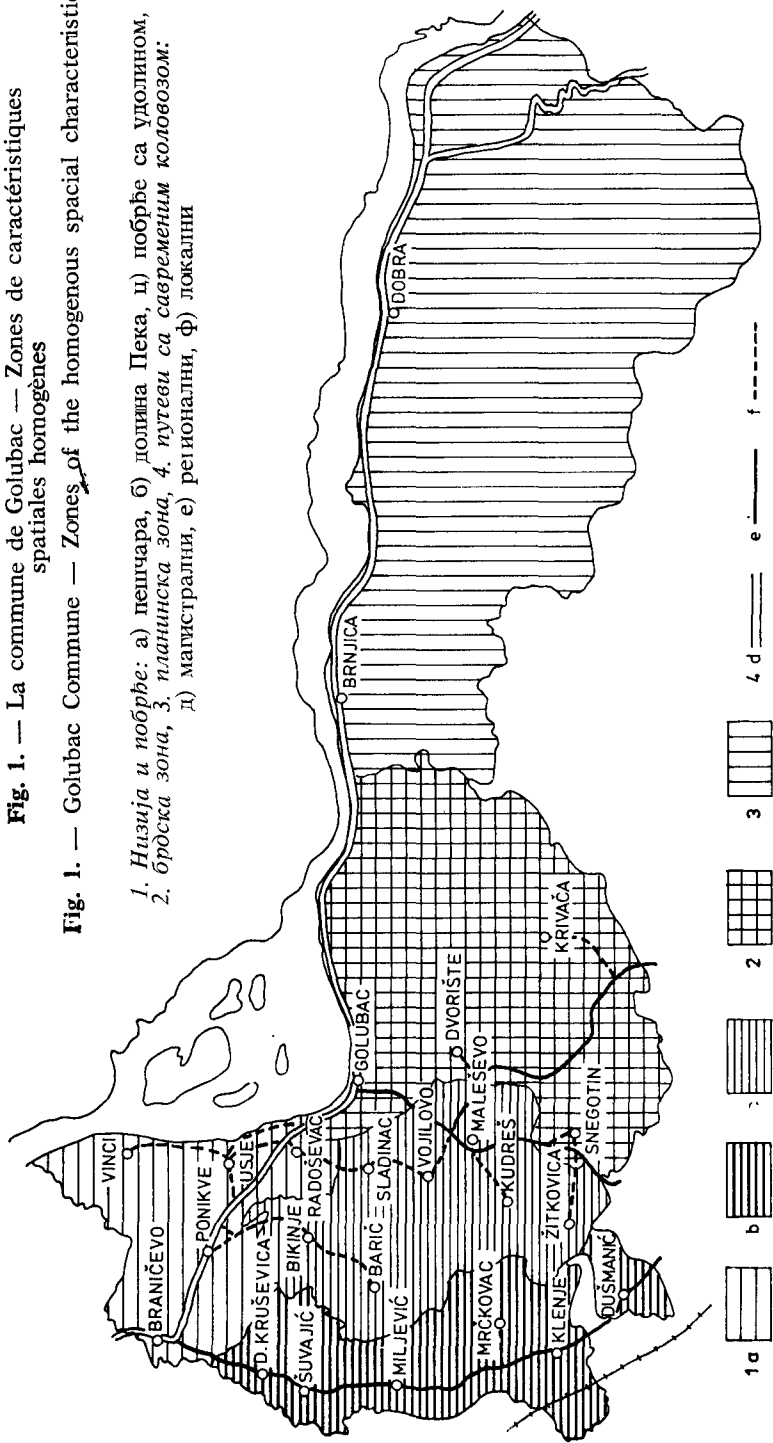
Географски положај и структура природне основе имали су великог значаја за стварање, састав, обликовање и ниво развијености најважнијих друштвено-економско-просторних карактеристика ове општине. У оквиру ње се издвајају три веће хомогене целине (зоне) — низија и побрђе, брдска и планинска зона (ск. 1) — које се међу собом разликују по просторној структури, нивоима концентрације и развијености битних географских обележја (табела 2). Ове зоне су састављене од ОПЈ сличних популацијских, функцијских, па и насељско-морфолошких карактеристика.

Западни део општине Голубац, низија и побрђе, са површином од 116,91 км² (31,9%), је њен најгушће насељени и најразвијенији део. На овом простору се развило 18 насеља, од укупно 24 у општини, у којима је 1981. године било 8 446 становника (62,4%).

Ск. 1. — Општина Голубац — Зоне хомогених просторних карактеристика

Fig. 1. — La commune de Golubac — Zones de caractéristiques spatiales homogènes

Fig. 1. — Golubac Commune — Zones of the homogenous spacial characteristics

1. Низија и побрђе: а) пешчара, б) долина Пека, ц) побрђе са удолином,
 2. брдска зона, 3. планинска зона, 4. путеви са савременим коловозом:
 д) магистрални, е) регионални, ф) локални

То је хомоген рурални простор састављен од малих ОПЈ. Мрежа насеља је и по величини и по типу хомогена. Просечна величина насеља је око 470 становника, а површина катастарске општине је 6,50 км². Насеља су збијеног типа. Просечна удаљеност између суседних насеља је само 2,5 км. Све су то пољопривредна насеља, са високим просечним учешћем активног пољопривредног у укупном активном становништву (69,2%).

У овом делу општине врло је изражен и дуготрајан процес депопулације, процес старења је далеко одмакао, стопа активности је врло висока и знатан део становништва ради у иностранству.

Јасно се већ испољавају нови елементи у иницијалном руралном простору. Створено је неколико мањих привредних нуклеуса (индустријских погона, центара организације пољопривредне производње), потопљене су мање површине неплодног земљишта у приобалном појасу Дунава, изграђено је неколико насеља за одмор и рекреацију становништва, као и нови део насеља Мрчковац. Поред тога, у свим насељима овог дела општине Голубца, у последњих 30-так година одвијала се обимна и квалитетна стамбена изградња.

Ова зона се састоји из три јединице, које представљају делове већих просторних целина (пешчаре, долине Пека и слива Туманске реке). То су јединице приближно исте величине, и по површини и по броју становника, и сличних карактеристика у погледу насељености, привредне активности и развијености процеса (депопулације, старења становништва, деаграризације итд.), који су се одвијали последњих деценија.

Планинска зона захвата источни део територије општине Голубац. По површини, 161,58 км², то је и њен највећи део (44,0%). У ствари, то је вертикално јако рашчлањен простор, састављен од ниских планина, кога у правцу југ—север пресецају долине малих река и потока (4). Врло ретко је насељен, 10 становника/1 км², са само 2 насеља у северном, приобалном појасу Дунава. У овим насељима је 1981. године било нешто више од 1 500 становника (11,2%). Површине атара оба ова насеља, а поготову Добре (136,34 км²), су далеко веће од површина ОПЈ у остале две зоне.

Највећи део ове зоне покривају шумске површине (76,6%). И поред тога што пољоприврене површине у укупној величини планинског дела учествују само са 15,0%, а ораничне са 5,6%, пољопривреда је овде основна делатност. Пољопривредом се бавило, почетком 1981. године, 48,7% укупног активног становништва ова два насеља.

Низак степен интензитета насељености, коришћења и изграђености простора, издвојеност ова два насеља од других околних насеља и велика удаљеност између њих (12 км), најважније су карактеристике ове велике и ретко насељене зоне.

Процеси депопулације, старења и деаграризације, били су у протеклом периоду врло снажни.

Процес измене просторне структуре у овом делу општине је имао низ специфичних карактеристика. Најважнији узроци тих промена су били:

— потапање знатних површина у приобалном појасу Дунава; то је довело до значајног губитка плодних површина, оскудних у овом делу општине, до потапања старог и изградње новог насеља Добра, до великог

смањења броја становника у овом насељу, али и до изградње неколико врло малих викенд насеља,

— изградња неколико нуклеуса непољопривредних делатности (сервис за поправку пловних објеката, погон текстилне индустрије, каменолом) и

— велики обим изградње стамбених објеката.

Између низије и побрђа, на западу, и планинског дела, на истоку, налази се претежно **брдска зона**. Обухвата 24,1% (88,44 км²) од укупне површине општине, са 26,4% (3 572) од њеног укупног становништва.

У највећем свом делу и ова зона има рурални карактер. По величини, густини насељености, густини мреже насеља, нивоу деаграризације, структури и интензитету коришћења земљишта, овај део се налази између низијског и планинског дела општине Голубац. Високо је учешће активног пољопривредног становништва у укупном активном (52,8%), знатно је учешће и пољопривредних, (47,5%) и шумских површина (41,6%), па и ораничних површина у укупној површини ове зоне (23,5%).

Овај део општине има и низ специфичних, повољнијих карактеристика од других зона. Голубац се испољава као мали нуклеус агломирања становништва, непољопривредних функција, изградње. Због тога је и процес депопулације био изражен само у два од 4 насеља ове зоне, а процес старења становништва није достигао толико висок ниво, као у другим деловима општине.

Уствари, процес измена иницијалних руралних карактеристика је у овој зони даље одмакао него у другим деловима општине. У првом реду, захваљујући развоју Голупца, као општинског центра, његовом положају, изграђеном нуклеусу туристичко-угоститељске делатности, као и функцијама центра организације промета, пољопривредне производње, пружања разноврсних услуга и комуникација. Поред тога, до промена у иницијалној просторној структури дошло је и због отварања пар производних погона, изградње неколико малих викенд насеља, као и због значајног обима стамбене изградње, остварене у последњих 30-так година.

Функцијска организација простора општине Голубац

Окосницу функцијске организације ове територије сачињавају просторни системи делатности (привредних и непривредних) и животних активности становништва.⁸⁾

Најважнији полови у просторно-привредној структури општине Голубац су (7, 8):

— центри организације пољопривредне производње и делатности, везаних за ову далеко најраспрострањенију делатност (услуге, откупни и сабирни пунктови пољопривредних производа, хладњача и погони за прераду ових производа),

— трговински, снабдевачки центри са специјализованим продавницама.

Изграђени нуклеуси индустрије (екстрактивне и прерађивачке) у општини, због своје мале величине, неразвијених или по својој природи слабих поларизацијских својстава, везаности за спољно сировинско и

⁸⁾ Према идеји изложеној у раду „Елементи за системски приступ географском проучавању града“ (17).

тржишно подручје и због релативно кратке традиције на овом простору, — не представљају значајне центре у организацији, технолошким везама и у развоју. Изузетак су, донекле, само погони прехрамбене индустрије; и то у мери у којој су везани за локалну сировинску основу и тржиште.

Приметнији значај у просторно-привредној структури и везама у оквиру општине немају ни занатство, састављено од врло малих организацијских јединица, усмерених на врло уске, локалне зоне услуга, са малим интензитетом веза (7), нити туризам, као комплекс делатности, с обзиром да се тек отпочело са валоризацијом одговарајућих геопотенцијала.

Други вид полова су центри непривредних делатности, односно насеља, која обављају образовну, културну, здравствену и организационо-управну функцију за већи или мањи број околних насеља (11).

Трећи вид полова у просторној структури сачињавају центри рада. То су циљне тачке осцилаторних кретања радника у овој општини. Центри рада се везују не само за друге врсте полова, већ и за друге организације (индустријске погоне, каменоломе, хотел итд.), које се још увек нису оформиле; или немају услова да се оформе, као полови у просторној структури овог подручја.

У четврти вид полова спадају центри организације услуга у домену комуникација (ПТТ) и јавног саобраћаја, са посебном, везном улогом у остваривању функција других видова полова у просторној структури општине Голубац.

Сви ови видови полова веза у просторној структури су концентрисани у неколико насеља, која имају улогу центара у мрежи насеља, одређене функцијске структуре и значаја. Структуре функција центара у овој малој и неразвијеној општини, руралног типа, прилично су сужене, а вертикална (хијерархијска) структура мреже центара, мало је рашчлањена. Највише нивое појединих функција у овој општини сачињавају:

— пољопривредни комбинат, као главни центар организације пољопривредне производње, услуга пољопривреди и промета пољопривредних производа, и основне организације коопераната, земљорадничке задруге (8),

— трговинске радне организације, центри организације мреже продавница мешовите робе и специјализоване продавнице, за робу којом се задовољавају средњерочне и дугорочне потребе становника (11),

— осмогодишње школе, дом здравља, народни универзитет, централна библиотека, стални биоскоп, скупштина општине са управним службама (11),

— ПТТ објекти и аутобуска станица за организован унутрашњи и ван општински превоз путника (9) и

— нуклеуси будућих полова у привредној структури, који за сада, обављају само функцију места рада за становништво из околних насеља.

Центри, њихова функцијска и вертикална структура, израз су и последица привредне структуре ове општине, њене величине и заосталости у односу на просечне нивое друштвено-економске развијености општина у средишњој Србији и у Подунавском региону, али и облика насељености и ниског степена концентрације становништва у овом простору.

У оквиру општине Голубац се данас издвајају три нивоа центра, полова у њеној просторној структури (ск. 2):

- центар општине (Голубац),
- два центра заједнице села (Браничево и Клење) и
- једно насеље са развијеним локалним центром (Добра) и неколико насеља само са зачетком локалног центра.

Окосницу Голупца, као општинског центра, чине делатности, које по својим функцијама покривају читаву територију ове општине, величине око 13 000 становника, а по неким својим функцијама (производња, промет, туризам — рекреација) и далеко шири простор. Поред тога, Голубац обавља и функцију центра услуга за задовољавање свакодневних и повремених потреба за становништво средишњег дела територије општине (13 насеља, са око 7 200 становника).

Браничево (6 насеља) и Клење (4 насеља) су центри малих заједница села, која се већим делом налазе у сливу Пека. Популациони потенцијали ових заједница су мали; између 2 200 (Клење) и 3 300 становника (Браничево).

Своју улогу центра заједнице села, Браничево и Клење обављају преко следећих функција, односно њихових нивоа (8, 9 и 11):

— организација пољопривредне производње и пружање услуга: снабдевање пољопривредних произвођача потребним репроматеријалом, организовани откуп пољопривредних производа, ветеринарске услуге и сл.,

— образовање: матична осмогодишња школа у Браничеву и осмо-разредна школа у Клењу, везана за матичну школу у Раброву, субопштински центар у општини Кучево,

— здравствена заштита: здравствена станица, са апотеком или без ње,

— снабдевање: неколико специјализованих продавница,

— везе: ПТТ објекат у Браничеву, а у Клењу је у изградњи; данас се везе насеља из ове заједнице обављају углавном преко ПТТ објекта у Раброву.

У општини Голубац су се развили и зачеци локалних центара. То су насеља, која имају нуклеус састављен од 1—3 функције основног нивоа, за задовољавање потреба и 1—2 суседна села. Садржај нуклеуса оваквог центра сачињавају неке од следећих функција: четвороразредна школа, амбуланта, месна канцеларија и откупна станица.

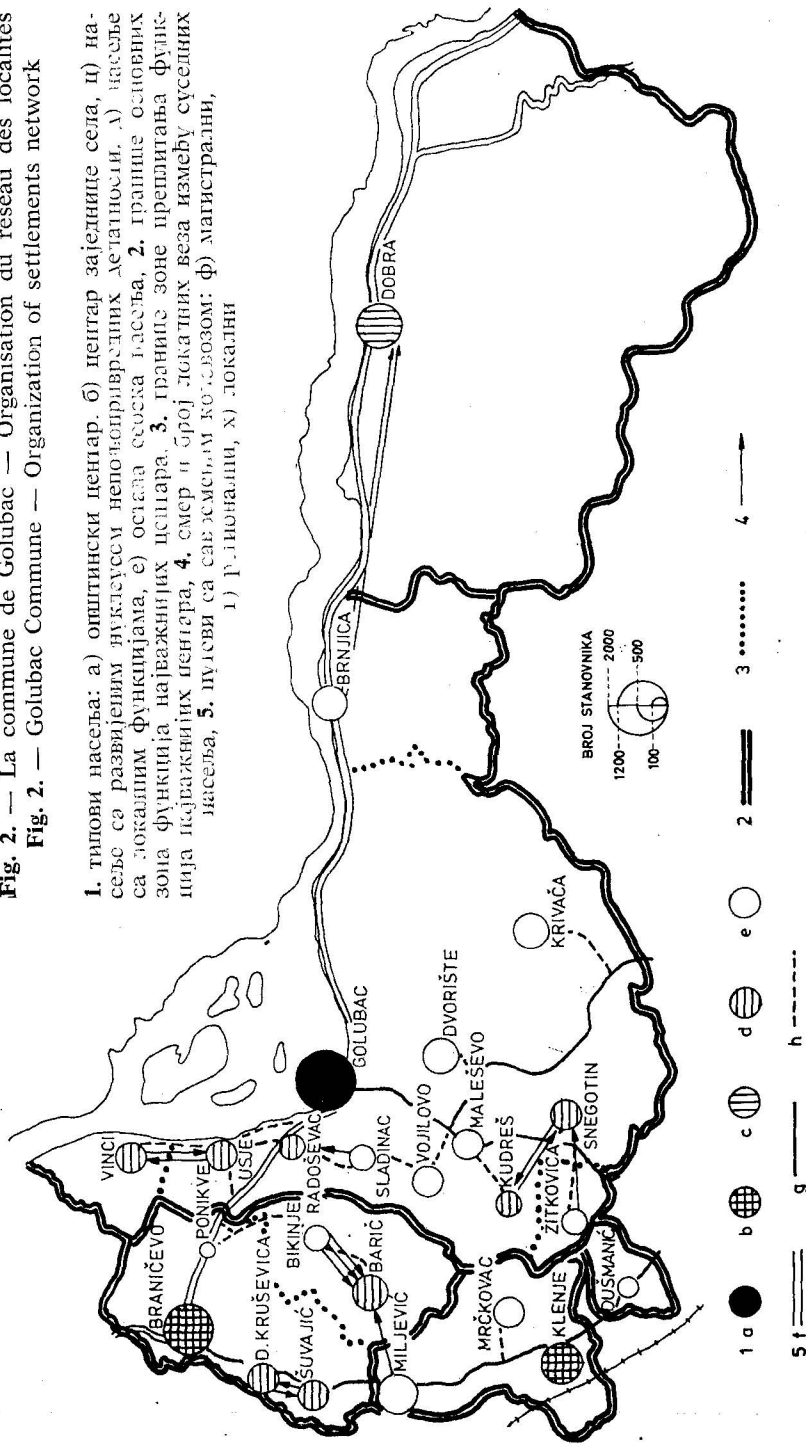
Карактер локалног центра има и Добра, која је знатно просторно удаљена од других суседних насеља (12 и више километара). За Добру је по малом броју њених функција везана и Брњица. Са друге стране, Брњица је за задовољавање већине својих потреба упућена на Голубац (11). Добра, уствари, има ниво опремљености (осмогодишња школа, здравствена станица, неколико продавница, од којих је једна и специјализована, пошта, месна канцеларија), који одговара центру заједнице села и знатно већој концентрацији корисника, од њиховог броја у овом насељу данас.

Таквих зачетака локалних, малих, заједница села има 6; обухватају 14 од осталих 21 насеља ове општине. Овакве локалне заједнице села су се, изузев Добре са Брњицом, развиле у оквиру већих заједница села. Значајна карактеристика већине од ових локалних заједница села јесте

Ск. 2. — Општина Голубац — Организација мреже насеља

Fig. 2. — La commune de Golubac — Organisation du réseau des localités
 Fig. 2. — Golubac Commune — Organization of settlements network

1. типови насеља: а) општински центар, б) центар заједнице села, ц) насеље сеље са развијеним нуклеусом непо-сприврљивих делатности, д) насеље са локалним функцијама, е) остатак селска насеља, 2. границе основних зона функција најважнијих центара, 3. границе зоне преплитања функција најважнијих центара, 4. смер и број делатних веза између суседних насеља, 5. путевни са саобраћајним коловозом: ф) магистрални, х) локални

— одсуство јасно изражене гравитације, односно просторне организова-ности. Наиме, у таквим локалним заједницама је једна функција у јед-ном, а друга у суседном насељу. Овакви односи су настали као резултат примене једностраног или непотпуног скупа критеријума у избору неког насеља, које би требало да обавља функцију локалног центра.

Скуп и ниво опремљености Голупца објектима за остварива-ње његових функција општинског центра, одговара обиму концентрације корисника, величини и руралном карактеру овог простора.⁹⁾

Нешто је другојачија ситуација са структуром и нивоом опремље-ности центра заједница села. Скупови објеката и нивои функција одго-варају, углавном, карактеру оваквог типа центра, али је ниво концентра-ције корисника у овим заједницама на доњој граници популационог по-тенцијала (Браничево) или је, чак, испод ове границе (Клење) Границе за овај тип центра (3 000 — 6 000 односно 12 000 становника у заједници села),¹⁰⁾ означавају ниво концентрације корисника, потребан за рацио-нално и повољно коришћење његове опреме. Поготову када се ради о руралном простору са уситњеном и врло густом мрежом насеља.

Најнеповољнија је ситуација у погледу развијености опреме за основни ниво функција (четвороразредне школе, трговине мешовитом ро-бом, па и месне канцеларије) у у оквиру мреже локалних заједница села и у примарним сеоским насељима у низијском и брдском делу општине. Ту је мрежа ових објеката релативно густа и изнад је популационог по-тенцијала појединих малих сеоских насеља и локалних заједница села. Поготову што се овај део општине карактерише густом мрежом врло малих (15 насеља мањих од 500 становника) и малих села (2 насеља изме-ђу 700—800 становника). Просечна удаљеност између суседних насеља у низијском делу износи само 2,5 км, а у брдском — 4,7 км; сва ова на-сеља су међу собом повезана асфалтним путевима.

Релативно врло мали број ученика у овим четворогодишњим шко-лама (20—45 ученика у сва 4 разреда), са тенденцијом даљег брзог сма-њења због далеко одмаклог процеса старења становништва и биолошке депопулације¹¹⁾ и мали број становника на 1 продавницу мешовите робе, који одговара нивоу развијених средина, отежавају рационално кориш-ћење постојеће насеобинске опреме и развој, савремено опремање и уна-пређење услова и квалитета рада ових делатности у том делу општине.

Посебна карактеристика организације простора општине Голубац јесте — релативно низак степен **интегрисаности** насеља на свим нивоима заједница (локалних, већих заједница села и у оквиру укупне мреже на-сеља у општини).

Низак степен интегрисаности на локалном нивоу је најјасније изра-жен у средишњем делу (побрђе и удолина у сливу Туманске реке), у коме се налази велики део становништва и насеља ове општине. Основ-

⁹⁾ За оцену нивоа опремљености појединих врста центара коришћене су препоруке (норме) за опремање насеља у руралним просторима (Б. С и м о н о в и ћ 16, 29—37, 134—151).

¹⁰⁾ Б. С и м о н о в и ћ 16, 145.

¹¹⁾ На основу пројекције уписа ученика у прве разреде школа (11, табе-ла 1), процењује се да ће у 7 од 10 постојећих четвороразредних школа кроз неколико година бити између 10—20, а у 3 остале (Барич, Шувајић и Кудреш) — између 20—30 ученика у сва 4 разреда.

не функције су разбијене на суседна сеоска насеља, а ни једно насеље у овом делу се није испољило ни као локални центар, а поготову не као центар шире заједнице насеља.

Низак степен интегрисаности Дobre је условљен приличном издвојеношћу и знатном удаљеношћу овог релативно малог насеља од других насеља у општини. Ниво опремљености овог насеља од око 920 становника почетком 1981. године, и са врло снажним процесом депопулације у протеклом периоду, одговара знатно већем степену концентрације корисника од постојећег. Због свега тога, број веза са другим насељима ове општине је јако сужен, а интензитет кретања је слаб.

И у оквиру обе веће заједнице села (Браничево и Клење) је данас низак степен интегрисаности. Разлози за овакве односе у овим заједницама су вишеструки. Прво, ове заједнице се налазе у крајњем западном и периферном делу општине Голубац; највећи број од ових насеља (7 од 10) везан је за долину Пека, за регионални пут, који дуж ове долине повезује центре општина Велико Градиште и Кучево. Друго, због свог малог популационог потенцијала, саобраћајног положаја и разлика у структури и нивоу опремљености, изванредан број насеља у западном делу општине (Бариц, Бикиње, Житковица, Миљевић и Винци) је у задовољавању једне групе својих потреба везан за један центар, а за остале потребе за неки други центар у општини (ск. 2).

Овакав положај и саобраћајна повезаност насеља у долини Пека, везе са суседним насељима у општинама Кучево и Велико Градиште, битно отежавају услове за њихово чвршће уклапање у укупну организацију простора општине Голубац. Наиме, овај део (7 насеља на 14% територије општине, са око 32% њеног становништва), поред својих потреба и интереса за везе са осталим насељима општине Голубац, природно и функцијски је био, и још увек је усмерен и везан за насеља и за центре у доњем Пеку.

Уствари, промене у дотадашњој административно-територијалној организацији, које су извршене пре 30-так година, битно су утицале на већ успостављени систем веза у пружању и коришћењу услуга и у задовољавању потреба становништва у насељима у доњем делу долине Пека. Тако је Рабово било центар (тржишни, услужни, организационо-административни) за неколико насеља, која се данас налазе на територијама општина Кучево, Велико Градиште и Голубац (насеља из заједнице насеља Клење), а Браничево је било у склопу заједнице села, на територији тадашње општине Велико Градиште.²⁾ Са новом административно-територијалном поделом је подстакнуто стварање двосмерних интереса суседних насеља. То је поступно довело до преумеравања и слабљења веза између суседних насеља, која су припала разним општинама, односно — до јаче или слабије изражене дезинтеграције до тада успостављених заједница насеља.

Тако је заједница насеља Клење и данас по низу својих потреба (везаност за матичну школу, ПТТ услуге, снабдевање итд.) још увек усмерена на Рабово, секундарни центар у општини Кучево (11). Насупрот, везе између Браничева са суседним селима у општини Велико Градиште (Кусиће, Триброде итд.) су данас јако сужене и ослабљене.

²⁾ О. Савић (21, 284—285, ск. 8).

Таб. 1. — Најважније карактеристике општине Голубац

Tab. 1. — Principales caractéristiques des localités de la commune de Golubac

Tab. 1. — The most important characteristics of settlements in Golubac Commune

Просторне целине	Површина кагастарске општине (км ²)	Број становника (1981)	Индекс старости становн. (1981)	Учешће акт пољопр. у укр. акт. 1981. (%)	Станов. са ССС ВШС или ВСС у стан. старијем од 15 год. 1981. (%)	Учешће радника у иностран. у бруто активн. становништву 1981. (%)	Учешће у укупној површини кагастарске општине 1984.			Станови 1981.		
							пољопр. површина (%)	ораничних површина (%)	катаст. класе*) I — IV (%)	шумских површина (%)	изграђени 1961—1981. (%)	опремљени инстал. (водов. канал. елект.) (%)
I НИЗИЈА И ПОБРБЕ												
A. ПЕШЧАРА												
1. Винци	8,53	414	0,978	62,5	9,6	8,3	57,1	36,1	23,2	9,0	57,2	52,7
2. Усије	7,05	380	0,667	66,8	7,3	9,5	73,6	53,6	14,4	4,6	53,2	27,1
3. Поникве	2,90	112	1,571	65,7	5,4	18,6	80,2	61,3	18,6	14,8	29,0	38,7
4. Радошевац	4,02	363	0,777	53,3	12,2	11,2	79,0	60,6	26,4	15,5	39,5	41,4
5. Браничево	13,18	1.138	0,905	65,9	13,5	9,6	78,4	48,0	34,1	17,7	54,5	63,3
B. ДОЛИНА ПЕКА												
1. Д. Крушевица	5,33	496	0,990	67,9	8,1	17,5	77,3	67,8	54,1	15,0	43,2	37,6
2. Шувајић	5,69	442	0,725	65,1	10,0	14,1	85,9	74,7	68,2	6,3	39,4	41,3
3. Миљевић	7,42	770	0,792	64,6	4,3	26,2	84,4	74,9	60,5	6,6	50,5	35,5
4. Мрчковац	7,15	437	0,796	80,6	1,4	15,9	82,2	75,9	42,4	10,0	51,7	3,6
5. Клење	7,99	794	0,879	68,7	9,1	16,7	82,5	71,8	64,9	8,3	43,0	32,0
6. Душманчић	4,46	214	0,915	81,3	4,9	12,2	77,9	67,7	42,8	16,1	29,4	17,6
Ц. ПОБРБЕ СА УДОЛИНОМ												
1. Бикиње	5,56	355	0,855	75,6	3,6	17,6	76,3	65,0	24,0	20,4	38,7	28,0
2. Барич	10,49	703	0,826	76,7	4,3	17,5	88,3	77,1	65,9	8,5	43,2	16,7
3. Сладинац	3,85	280	0,697	74,9	7,5	15,3	83,4	74,6	53,5	12,9	45,2	22,6
4. Војилово	6,32	454	1,345	74,9	11,0	10,3	84,0	72,6	57,5	10,6	35,0	29,9
5. Кудреш	6,67	371	0,733	67,5	6,1	21,6	84,1	64,5	40,3	12,6	46,8	20,2
6. Житковица	5,02	310	0,688	62,3	5,3	28,5	87,0	70,6	21,2	9,3	40,0	16,0
7. Малешево	5,28	413	0,923	68,0	7,6	12,9	84,9	63,7	38,2	10,8	34,8	26,1
II БРДСКА ЗОНА												
1. Голубац	42,02	1.924	0,545	27,3	29,6	6,2	34,8	18,0	10,6	45,4	47,1	45,6
2. Снеготин	15,14	385	0,727	54,2	6,6	39,8	48,9	24,1	4,2	48,8	64,3	46,9
3. Двориште	15,60	590	0,660	71,2	2,9	16,7	58,1	30,4	1,4	37,8	55,0	14,8
4. Кривача	15,88	673	0,484	83,2	0,8	12,4	69,4	30,6	0,5	28,7	68,7	3,0
III ПЛАНИНСКА ЗОНА												
1. Брњица	25,24	605	0,750	45,4	8,3	9,9	30,5	10,5	0,8	59,6	49,2	12,8
2. Добра	136,34	918	0,947	50,6	8,7	3,2	12,2	4,6	0,4	79,8	64,9	21,3
ОПШТИНА	367,13	13.541	0,777	63,2	10,4	14,5	43,6	28,6	15,3	47,4	49,4	31,3

*) По критеријуму М. Бурсаћа (14, 3).

Таб. 2. — Основни показатељи за општину Голубац и њене основне делове (просторне јединице)

Tab. 2. — Principaux indicateurs concernant la commune de Golubac et ses zones

Tab. 2. — The basic indices for Golubac Commune and its zones

Показатељи ¹⁾	З о н е							Брд-ска	планин-ска
	Општина	укупно	низија и побрђе			Брд-ска	планин-ска		
			пешчара	долина Пека	побрђе са у долини.				
1. Површина — (км ²)	367,13	116,91	35,68	38,04	43,19	88,44	161,58		
Површина — у %	100,0	31,9	9,7	10,4	11,8	24,1	44,0		
2. Број становника 1981. године	13.541	8.446	2.407	3.153	2.886	3.572	1.523		
Број становника 1981. — у %	100,0	62,4	17,8	23,3	21,3	26,4	11,2		
3. Број становника 1961. године	15.320	9.394	2.502	3.634	3.258	3.603	2.323		
Број становника 1961. — у %	100,0	61,3	16,3	23,7	21,3	23,5	15,2		
4. Промене у периоду 1961—1981. год — индекс (1961=100)	88,4	89,9	96,2	86,8	88,6	99,1	65,6		
— дистрибуција (процент. поени)	—	1,1	1,5	-0,4	0,0	2,9	-4,0		
5. Густина насељености (на 1 км ²)	37	72	68	83	67	40	10		
6. Број насеља	24	18	5	6	7	4	2		
7. Просечна вел. катаст. општине (км ²)	15,30	6,50	7,14	6,34	6,17	22,16	80,79		
8. Просечан број стан. 1 насеља	564	469	482	526	413	893	762		
9. Густина мреже насеља (на 100 км ²)	6,5	15,4	14,0	15,8	16,2	4,5	1,2		
10. Просечна удаљеност између насеља (км)	3,9	2,5	2,7	2,5	2,5	4,7	12,0		
11. Индекс старења	0,777	0,862	0,879	0,842	0,870	0,568	0,870		
12. Стопа активн. (%)	60,3	63,4	55,0	66,0	67,5	56,5	51,9		
13. Активно пољоп. у укуп. актив. станов. (%)	63,2	69,2	63,9	69,8	72,1	52,8	48,7		
14. Ниво образован. ²⁾	10,4	7,9	11,3	6,5	6,4	17,3	8,6		
15. Радници у иностран. (% у укуп. акт. ст.)	14,5	15,9	10,1	18,5	17,2	14,3	5,7		
16. Пољопривред. површ. (% од укуп.)	43,6	80,0	72,6	82,0	84,4	47,5	15,0		
17. Шумске површине (% од укуп.)	47,4	11,4	12,6	9,9	11,8	41,6	76,6		
18. Ораничне површине (% од укуп.)	28,6	64,5	48,8	72,5	70,3	23,5	5,6		
19. Земљ. катаст. кл. I—IV (% од укуп.) ³⁾	15,3	42,9	25,5	56,2	45,6	6,1	0,4		
20. Станови изграђени 1961—81. (% од укуп.)	49,4	44,6	49,8	44,4	40,7	53,3	60,6		
21. Станови са вод. кан. и електр. инстал. (% од укуп.)	31,3	33,4	50,8	30,0	22,6	34,5	19,0		
22. Станови са вод. и електр. инстал. (% од укуп.)	14,2	10,4	6,8	6,2	17,9	21,5	16,1		

¹⁾ Показатељи се односе на стање у 1981. години (према подацима пописа становника и станова) и 1984. годину (подаци о коришћењу земљишта).

²⁾ Ученике становништва са средњом, вишом и високом школском спремом у укупном становништву старијем од 15. година.

³⁾ Овде се ради о коригованим катастарским класама (М. Бурсаћ, 14).

У тежњи да се ојача степен интегрисаности ових насеља у долини Пека са осталим насељима у оквиру општине Голубац, у овим центрима (Браничеву и Клењу), изграђивана је и гради се насеобинска опрема и развијане су функције, које одговарају оваквом типу центра и заједнице села, иако је број становника у овим заједницама на доњој граници концентрације корисника, или испод ове границе, потребне за оптимално, па и рационално коришћење њихових капацитета.

Проблеми у просторној структури подручја општине Голубац

На територији општине Голубац су испољени бројни проблеми, од значаја за живот и рад становништва и за коришћење овог простора, као и за његов будући привредно-просторни развој. То су проблеми, који се испољавају у оквиру неке од компонената њене просторне структуре (природној, демографској, привредној, грађевинској), као и у оквиру коришћења простора и његове организације.¹³⁾

Најзначајнији испољени проблеми или ограничења за коришћење и организацију простора, везани за комплекс **природе** и за процесе у њој, су (2, 3, 4, 5, 15):

— нестабилни терени и клизишта; овим процесима је угрожен део старог насеља Мрчковац, отежани су услови за изградњу квалитетних саобраћајница у простору између насеља Миљевић и Малешево, а на неколико места дуж пута кроз Бердапску клисуру јавља се повремено одроњавање стенских маса,

— ерозија плодног земљишта на већим нагибима терена у планинском делу и на истакнутим местима у пешчари,

— издизање нивоа површинских и подземних вода у приобалном појасу Дунава, због изградње ХЕ „Бердап”,

— бујичне поплаве, везане за врло интензивне падавине у летњем делу године; овакве поплаве се ретко јављају и њима су угрожени делови Голупца и насеља у доњем делу долине Туманске реке.

По својој тежини, распрострањености и значају за будући развој општине Голубац, истичу се следећи проблеми, који се односе на привредно-просторну структуру и становништво (6, 7 и 8):

— заосталост у нивоу привредне и укупне развијености,

— неразвијеност просторно-привредне структуре,

— врло изражен процес депопулације, изазван и одсељавањем и врло распрострањеном и јаком биолошком депопулацијом, и широко распрострањен, дуготрајан и снажан процес старења становништва, посебно радне снаге у пољопривреди,

— врло низак ступањ квалификационе и образовне структуре становништва,

— велики обим одласка младог становништва на рад у иностранство.

¹³⁾ Овде су истакнути само најзначајнији проблеми (по врсти, улози, распрострањености) уочени у оквиру бројних истраживања, чији су резултати изнети у претходном делу овог Зборника радова.

Скуп проблема у области коришћења простора је широк, али нема тежину и значај горе наведених. Овај скуп обухвата следеће проблеме (8, 12 и 14):

— неадекватно коришћење природних потенцијала: коришћење за пољопривреду терена ниске плодности и на већем нагибу,

— сукوبي у коришћењу простора: експлоатација камена у оквиру Националног парка и непосредно уз значајан културно-историјски споменик, ширење изграђених делова насеља на теренима повољним за развој пољопривреде (Голубац, Мрчковац, Браничево, Клење, Малешево итд.),

— губитак терена у приобалном појасу Дунава, због издизања његовог нивоа и изградње новог насеља (Добра).

У оквиру организације мреже насеља и опремљености центара за обављање њихових функција, испољио се велики број значајних проблема. Овакви проблеми се јављају због неког или неких од следећих разлога:

— непостојање целовите концепције рационалног коришћења, организације, опремања простора и изградње у њему,

— преовладавање појединачних над општим интересима, краткорочних над дугорочним циљевима развоја и

— непримењивање комплексног скупа критеријума за усмеравање размештаја различитих врста корисника простора и за усклађивање односа између њих.

Испољени проблеми у овој области су врло значајни, али су често и тешко уочљиви. У ову групу спадају следећи проблеми (5, 9, 11, 14 и 16):

— низак ниво развијености центара интеграције и развоја, који би одиграли значајнију улогу у трансформацији мреже насеља на овом простору,

— двосмерност интереса насеља у долини Пека, који отежавају услове за њихову јачу интеграцију у оквиру система насеља на територији општине Голубац,

— слабо развијени нуклеуси привредних делатности у насељима у брдско-планинском делу,

— низак ниво развијености мреже локалних сеоских центара, њихове улоге и функције, неусаглашеност размештаја мреже објеката за основне функције (четвороразредне школе, трговине мешовитом робом, месне концеларије и сл.) са размештајем насеља, која би имала највише услова да се развију као локални центри,

— неусаглашеност нивоа опремљености центара заједница села објектима за остваривање функција, са концентрацијом корисника у њиховој гравитационој зони,

— недовољно добра саобраћајна повезаност појединих делова општине међу собом, односно — појединих група насеља у долини Пека са насељима у долини Туманске реке и ових са насељима у приобалном појасу планинског дела општине,

— низак ниво опремљености енергетском инфраструктуром и водоводном мрежом већег капацитета,

— спонтани и недовољно интегрисани развој викенд насеља у постојећу мрежу насеља,

— спонтани развој и ширење нуклеуса агломирања (код Браничева) и изграђене зоне Голубца.

Узроци погоршања иницијалних просторних услова за живот у општини Голубац су двојаког порекла (15).

Први скуп проблема је настао под деловањем бројних загађивача, размештених изван територије ове општине. Ови проблеми су тежи и имају шири значај за живот у овом простору и за даљи развој његове привредне структуре. Ради се о загађености вода Дунава, а у мањој мери и Пека, а затим и о загађености ваздуха и земљишта.

Због тога су у великој мери сужени иницијални потенцијали за развој сложеног комплекса туристичке функције ове општине. И даље се погоршавају услови за њихово пуно активирање. Поред тога, сужавају се и могућности за коришћење вода из ових река за наводњавање пољопривредних површина; стално се погоршавају услови за снабдевање насеља и других корисника квалитетном водом.¹⁴⁾

Други скуп проблема у области животне средине изазивају извори загађивања, који се налазе у оквиру саме општине Голубац. Ови проблеми су бројни, али немају већу тежину и локалног су значаја. Најважнији загађивачи су: мали погони прехрамбене индустрије, каменоломи, сервис за одржавање и ремонт пловних објеката, као и бројне мале и неуређене депоније смећа и отпадака.

Између ових скупова проблема постоји и изражен је висок степен међусобне условљености. У основи леже, и велики значај имају, проблеми везани за просторно-привредну структуру и за ниво развијености. Изузетно су тешки и проблеми у склопу демографске структуре, као и они у организацији мреже насеља (структури и нивоу опремљености и суштини и интензитету интеграционих веза). И проблеми, који се односе на квалитет животне средине, већ данас су врло значајни, јер представљају велико ограничење за даљи друштвено-економски развој у овом простору. Међутим, са позиција локалних снага, није за сада могуће остварити решавање најзначајнијих проблема ове врсте.

У последњих 20—30 година предузет је низ више или мање успешних акција на решавању ових проблема. По обиму и значају истичу се следеће акције (2, 4, 5, 9, 14, 15 и 22):

- пошумљавање оголелих падина у сливу Туманске реке и у ширем приобалном појасу пешчаре,
- радови на заштити приобалног појаса и на регулацији ушћа и дела корита неколико мањих притока Дунава,
- изградња нових насеља Добра и Мрчковац,
- модернизација и изградња путне, водоводне и ПТТ мреже,
- изградња неколико производних погона и других врста привредних објеката,
- изградња низа објеката за потребе друштвених делатности,
- изградња релативно великог броја стамбених и викенд објеката,
- усвојен је Просторни пан подручја Националног парка Бердап.

¹⁴⁾ Није се располагало подацима, оценама о значењу и значају загађивања овог простора од стране великих индустријских, рударских и енергетских комплекса, размештених у околном простору.

Решавање проблема је започето и остварује се на низу локалитета. Акције међу собом нису увек повезане нити свуда просторно и функцијски координиране. Стога, кључни проблеми у просторној структури општине Голубац нису још увек ни издалека решени. То се у првом реду односи на проблеме у просторно-привредној структури, на становништво, рационално коришћење и организацију простора.

Потенцијали, њихова улога и значај за будући просторно-привредни развој и организацију простора

Све ове до сада остварене акције на решавању бројног скупа проблема, као и оне које би требало предузети у наредном периоду, своде се на:

- подстицање привредног развоја,
- измену досадашњег неповољног тренда у развоју становништва и
- стварање рационалне мреже центара и заједница насеља, односно стварање повољнијих просторних услова за развој делатности и организацију живота и рада становништва.

Кључну улогу у отклањању свих ових група проблема треба да одиграју потенцијали и решења за рационалну просторно-привредну структуру. Наиме, на територији општине Голубац се налази и за њу се везује, захваљујући њеном изузетно повољном географском положају, широк скуп потенцијала од значаја за развој низа привредних делатности (пољопривреде, туризма, индустрије) и за стварање развијеније мреже насеља од ове, која данас ту постоји.

Пољопривреда је у протеклом периоду била далеко најзначајнија делатност у просторно-привредној структури ове општине. Међутим, скуп најзначајнијих потенцијала за њен развој није велики. Само око 30% од укупне површине општине сачињавају терени, који су по својим природним карактеристикама врло повољни или повољни за ову делатност, а велики део територије општине, 47,4%, је брдско-планински простор, јако дисециран и у великој мери је покривен шумама (8, 14).

Терени повољни за ову делатност се већ користе и постављена је основна мрежа центара и објеката, од значаја за организацију, рад и унапређење пољопривреде.

Могућности за њен даљи развој леже у решавању водопривредних проблема, у стварању великих система за наводњавање (долина Пека, пешчара), у ширем активирању потенцијала од значаја за сточарство, ширем привођењу терена у пешчари под одговарајуће културе, као и у даљем јачању веза између пољопривреде и индустрије (7, 8).

Највише услова, да и у наредном периоду буду тежиште за развој пољопривреде у овој општини, имају терени у долини Пека и у средишњем делу слива Туманске реке, а за сточарство — и пашњачки терени у брдско-планинском простору (7, 8, 14).

Најзначајније компаративне предности општине Голубац у склопу регионалног и ширег простора су њени потенцијали за развој туризма. Овај скуп сачињавају (1, 5, 7, 12, 14, 15):

- ујезерени ток Дунава,
- врло повољни климатски услови за одмор и опоравак у топлијем делу године, посебно у брдско-планинском делу,

- иницијални квалитет животне средине, која је до данас мало загађена и деградирана,
- део пространог Националног парка Бердап, са низом значајних културно-историјских споменика и природних вредности,
- врло повољан саобраћајно-географски положај у односу на просторе и центре високог нивоа туристичке тражње,
- погранични положај према Румунији и повољни услови за саобраћај и за остваривање веза у области трговине и туризма.

Активирање ових потенцијала у протеклом периоду се одвијало у првом реду, и то у великом обиму и на знатном броју локалитета, кроз изградњу викенд насеља. То су претежно мала насеља, неуређена и без низа услова, потребних за остваривање своје функције (уређен приступ до воде, места за окупљање разних група становништва, простори за друге видове: рекреације, забаву, објекти за снабдевање, и сл.).

Формиран је само један већи нуклеус (хотел у Голушцу), који представља само први значајан корак у ширем и организованијем комплексном валоризовању најзначајнијих потенцијала ове територије.

Међутим, за пуни и комплекснији развој туристичке функције ове општине, било би неопходно да се реши и неколико проблема, ограничења, која осетно умањују, или могу умањити, вредност и атрактивност њених потенцијала. То се, у првом реду, односи на високи степен загађености воде Дунава, на загађивање са депонија јаловине из рудника у приобалном појасу у Румунији и са насутих делова Молдавског острва, затим на бројне неуређене депоније смећа и отпада, на коменоломе у оквиру Националног парка, посебно на онај уз Голубачки град, најзначајнији културно-историјски споменик ширег значења и значаја (15, 22).

Најважнији локалитети за изградњу центра за шири, комплексни и организовани развој туризма на територији општине Голубац су:

- у приобалном појасу Дунава, на потезу Винци — Усје, који би укључивао и околна викенд насеља,
- Голубац, са непосредно низводном приобалном зоном (до Делина),
- Голубачки град, са непосредном околином (од каменолома до самог улаза у Бердапску клисуру, укључујући и викенд насеље на Ридану),
- Добра, са околним малим викенд насељима.

Индустрија је нова делатност у овом простору. Развиле се 10-так малих погона из неколико грана (каменоломи, прехрамбена, текстилна и дрвна индустрија). Ту треба придодати и сервис за одржавање и ремонт пловних објеката (7).

Скуп фактора од значаја за индустрију у овом простору је широк, али још увек је у малој мери искоришћен. Најзначајнији потенцијали за развој индустрије су (1, 7, 9, 15):

- повољан географски, посебно саобраћајни положај у односу на центре екстрактивне и прерађивачке индустрије северне и источне Србије, у односу на главне осовине развоја, изворе примарне енергије и преносну мрежу високог напона,

— велики ресурси површинске воде, у ивичним деловима општине, која је, међутим, у знатној мери загађена (15),

— бројни потенцијали у оквиру саме ове општине: ресурси неорганског (камен, лапорац, глина, песак) и органског порекла (пољопривредни производи, шуме), локалитети повољни за изградњу индустријских објеката у близини саобраћајница и насеља, постојећи нуклеуси индустрије.

Посматрано са становишта ширег простора, али и осталих унутрашњих фактора и ограничења за развој индустрије, сви ови потенцијали не пружају неке битне компаративне предности за шири и разноврснији развој ове делатности у општини Голубац. Поготову што (1, 6, 7, 8, 9, 15):

— ресурси укупне радне снаге и оне припремљене за рад у индустрији су мали, а квалификациона и образовна структура становништва је далеко испод просека за средишњу Србију и Подунавски регион,

— резерве радне снаге у пољопривреди су мале,

— постојећа водоводна и енергетска мрежа, са својим капацитетима, не пружа повољне могућности за развој већих индустријских погона, а посебно не оних, који су велики потрошачи воде или енергије,

— велика је осетљивост овог простора на деловање индустрија, које су загађивачи околине (врло је густа мрежа насеља, значај потенцијала за развој туризма и пољопривреде, велики део ове општине улази у састав подручја Националног парка Бердап).

Овакав скуп локационих потенцијала и ограничења у великој мери сужава листу индустрија, које би се могле повољно развијати у оквиру општине Голубац.

Локалитети атрактивни за развој индустрије се налазе у долини Пека и у средњем делу слива Туманске реке. У долини Пека су повољни услови за развој малих погона, који нису велики потрошачи ни воде ни енергије и нису значајнији загађивачи околине. На локалитетима у сливу Туманске реке су повољни услови за мале погоне чисте индустрије, који су мали потрошачи и воде и енергије (7).

ПОТЕНЦИЈАЛНИ МОДЕЛ ПРОСТОРНЕ СТРУКТУРЕ ОПШТИНЕ ГОЛУБАЦ

Резултати из проучавања и вредновања појединих комплекса и компонента просторне структуре, као и из појединих фаза у вишестепеној синтези (мрежа насеља, коришћење простора, животна средина, организација простора), омогућили су да се постави модел просторне структуре овог подручја, заснован на његовим унутрашњим потенцијалима, компаративним предностима и на изузетно повољном географском положају све општине у ширем простору.

Пуно, сврсисходно и усклађено активирање ових потенцијала доприносило би решавању најважнијих проблема у постојећој просторној структури општине Голубац.

Претпоставке на којима се заснива потенцијални модел просторне структуре општине Голубац

Овај модел се заснива на следећим претпоставкама:

— да се просторни и функцијски односи између општине Голубац и околног простора неће битно мењати у наредном периоду,

— да се неће мењати постојећа административно-територијална подела, и да ће се у оквиру територије општине Голубац подстицати даљи развој и коришћење вредних елемената у постојећој просторној структури,

— да ће се активирати потенцијали, који представљају компаративне предности ове општине у ширем простору, и други потенцијали од значаја за развој у првом реду пољопривреде и туризма,

— да ће се подстицати развој и усмеравати размештај само оних индустрија, за које постоје повољни локациони услови и које не би доприносиле битном погоршању квалитета услова за живот и рад становништва и за развој других делатности у овом простору.

Претпоставка — да би окосница развоја просторно-привредне структуре ове општине могла и требало да буде индустрија, посебно она заснована на локалним изворима сировина — није разматрана. Разлози су били:

— овај геопростор, осим ресурса за индустрију грађевинског материјала, па и за дрвну индустрију, нема других потенцијала за стварање већих производних погона,

— ни постојећи погони индустрије грађевинског материјала немају услова за даљи дужи опстанак у склопу подручја Националног парка, а поготову су општра ограничења за коришћење простора у близини културно-историјских споменика изузетне вредности,

— просторним планом подручја Националног парка Бердап, постављена су врло јака ограничења за изградњу, рад и развој свих корисника, који се не би могли уклопити у режим понашања, утврђен овим Законом (22),

— индустрија цемента за чију локацију, већ дуго времена, постоји велики интерес, због ових ограничења и због својих техничко-технолошких карактеристика, не би се могла градити у оквиру Националног парка, а исто тако

— оваква индустрија би у врло великој мери погоршала услове за живот и рад становништва у свим околним насељима, деградирала би квалитет природних потенцијала за развој пољопривреде, угрозила би околне шумске и пашњачке површине, подземне воде итд.; најугроженија насеља би била на правцу ветрова из источног правца.¹⁵⁾

¹⁵⁾ На основу норми, које се у СССР-у примењују за стварање санитарно-заштитних зона око појединих индустријских погона, индустрија цемента спада у највеће загађиваче околног простора (Шариков Л. П. — 23, 425—445). За прецизно издвајање зоне, која би била угрожена радом овакве индустрије, као и за оцену степена угрожености и штете, коју би она изазвала, било би потребно да се изврше детаљнија истраживања.

Основне карактеристике потенцијалног модела просторне структуре општине Голубац

Окосницу просторно-привредне структуре општине Голубац и у наредном периоду би, по овом моделу, сачињавали:

- зоне пољопривредне производње, на теренима повољним за ову делатност,
- центри организације пољопривредне производње, услуга и промета пољопривредних производа,
- постојећи и нови развијенији центри осталих привредних и не-привредних делатности и
- зоне намењене за туризам и центри комплексне туристичке функције.

Између појединих делова општине су изражене врло велике разлике у погледу услова за даљи развој постојећих и стварање нових битних елемената у њиховој просторној структури (ск. 3).

У низијском делу и у побрђу постојаће и у наредном периоду повољни услови, да окосница буде пољопривреда и индустрија. Њеном јачем развоју би допринела и изградња система за наводњавање пољопривредних површина, стварање центара ширег значаја за организацију производње и пружање услуга, као и за промет и прераду пољопривредних производа.

У приобалном појасу Дунава су најповољнији услови, да окосница њихове просторне структуре буду туризам, трговина и риболов, а у брдско-планинском делу — шумарство, сточарство и туризам.

Поред већ постојећих центара (Голубац, Браничево и Клење) и Добре, насеља са развијеним централним делатностима, али без значајних функција у данашњој мрежи насеља, повољни су услови да се развију и нови центри:

— центар заједнице села у оквиру средишњег дела слива Туманске реке (код Малешева) и

— два центра у приобалном појасу Дунава, који би имали и туристичку функцију (на потезу Винци — Усије) или само ову функцију (Голубачки град).

На основу полазних претпоставки, тежиште функцијско-просторне структуре Голубца, као центра општине, би било на његовој организацијској и интеграцијској улози у домену пољопривреде, трговине, туризма, културе, образовања, здравствене и социјалне заштите, управе, саобраћаја и комуникација.

Голубац, центри заједница села и специјализовани центри — уколико би се остварила довољна концентрација делатности и становника и уколико би се испуњавали захтеви за њихово рационално економско пословање, — имали би вишеструку улогу у околном простору и то, у првом реду:

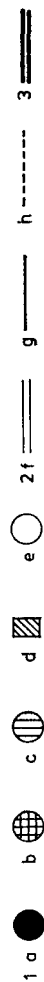
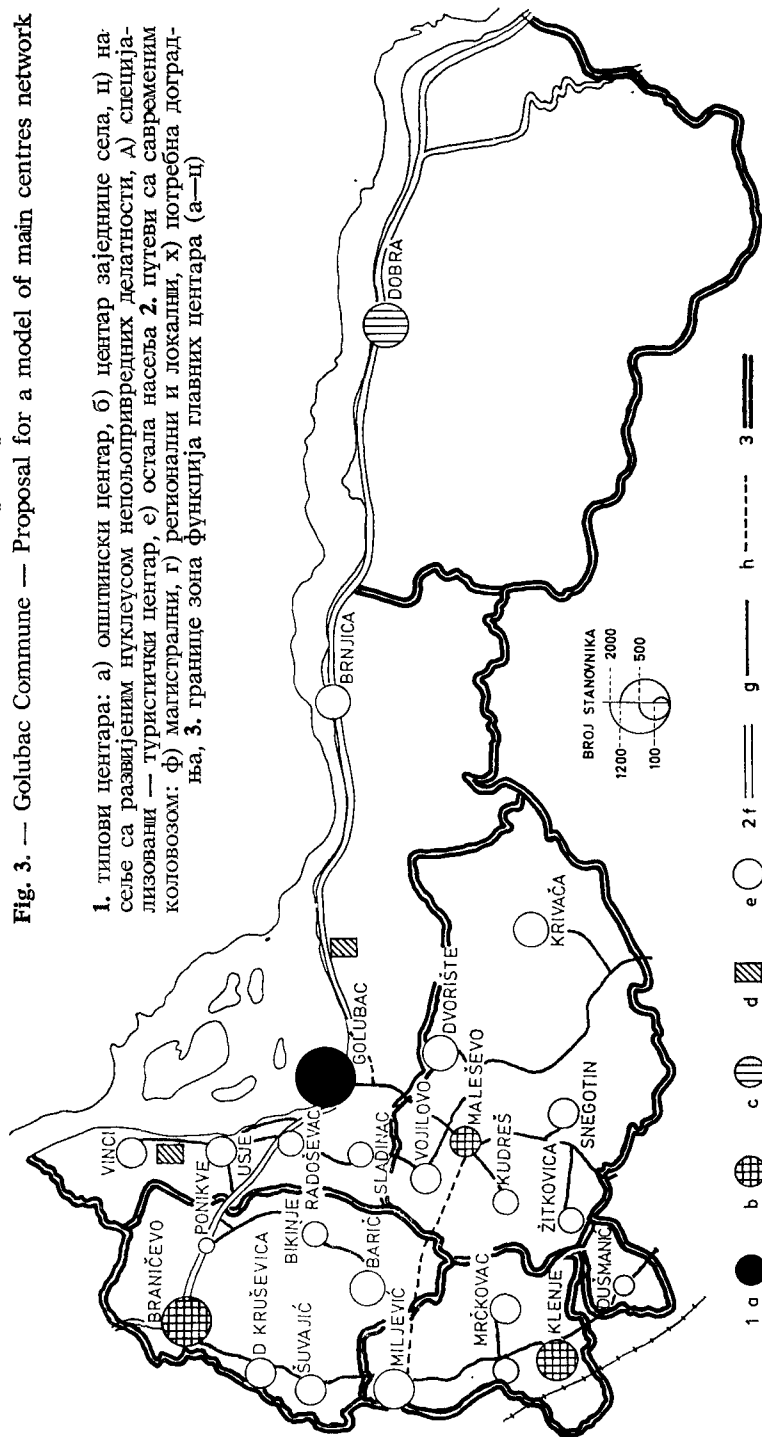
— подстицање и усмеравање развоја привреде и достизање вишег нивоа у задовољавању разноврсних потреба становништва (сви центри),

Ск. 3. — Општина Голубац — Предлог модела мреже главних центара

Fig. 3. — La commune de Golubac. — Proposition de modèle pour le réseau des principaux centres

Fig. 3. — Golubac Commune — Proposal for a model of main centres network

1. типови центара: а) оштински центар, б) центар заједнице села, ц) насеље са развијеном нуклеусом непољопривредних делатности, д) специјализовани — туристички центар, е) остала насеља 2. путеви са савременим коловозом: ф) магистрални, г) регионални и локални, х) потребна доградња, 3. границе зона функција главних центара (а—ц)

— јачање агромерационог и интеграционог утицаја новог центра у средњем делу слива Туманске реке (Малешево), побољшање услова за задовољавање низа потреба становништва и других корисника у овом делу општине, смањење обима кретања ка Голупцу и обима унутрашњих пресељавања, посебно ка приобалном појасу Дунава,

— организовање комплекса туристичке функције, уз ширење садржаја и подизање квалитета услуга за становништво сталних и викенд насеља (Винци — Усије, Добра, Голубачки град), као и подстицање чешћих и јачих трговинских и туристичких веза са суседним насељима у Румунији (Винци),

— јачање интеграционе улоге Браничева, Клења, па и Миљевића у мрежи насеља и општине Голубац, а и у мрежи насеља суседних општина Велико Градиште и Кучево.

За овакав модел просторне структуре општине Голубац, би се могла поставити и једна варијанта. Она се заснива на претпоставци — да би у читавом делу доњег Пека могло да дође до већих измена у просторно-привредној структури. Наиме, уколико би се у овом простору изградиле већи мелиорациони системи, посебно системи за наводњавање, и поставило и реализовало комплексно решење за заједничку организацију пољопривредне производње, промет и прераду пољопривредних производа, изложени модел просторне структуре општине Голубац би унеколико био измењен, нарочито у крајњем западном делу овог подручја.

У том случају би, свакако, ојачале везе између суседних насеља у читавом доњем Пеку, осетно би се повећао и значај Великог Градишта и Раброва, као главних центара у овом простору. Формирали би се нови просторни системи интереса, интензивних веза, токова путника, сировина и робе. Самим тим би се наметнула и потреба за реорганизацијом данашње административно-територијалне поделе на читавом овом делу данашњег Подунавског региона.

ЛИТЕРАТУРА

1. Вељковић А. — *Географски положај општине Голубац*; Зборник радова књ. 42, Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, Београд, 1990.
2. Зеремски Д. — *Еолски рељеф квартарне акумулације општине Голубац*; Зборник радова књ. 42, Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, Београд, 1990.
3. Милић Ч. — *Савремени геоморфолошки процеси и педогенеза на примеру општине Голубац*; Зборник радова књ. 42, Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, Београд, 1990.
4. Кирбус Б. — *Геоморфолошки потенцијали значајни за коришћење простора на подручју општине Голубац*; Зборник радова књ. 42, Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, Београд, 1990.
5. Јовановић В. — *Климатске и хидролошке особине општине Голубац*; Зборник радова књ. 42, Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, Београд, 1990.
6. Војковић Г. — *Становништво општине Голубац*; Зборник радова књ. 42, Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, Београд, 1990.
7. Бркић Р. Тошић Б. — *Просторно-привредна структура општине Голубац*; Зборник радова књ. 42, Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, Београд, 1990.
8. Тодоровић М. — *Пољопривреда општине Голубац*; Зборник радова књ. 42, Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, Београд, 1990.
9. Тошић Б., Бркић Р. — *Инфраструктурни системи у општини Голубац*; Зборник радова књ. 42, Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, Београд, 1990.
10. Војковић Г. — *Становање у општини Голубац*; Зборник радова књ. 42, Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, Београд, 1990.
11. Јовановић Р. — *Мрежа насеља у општини Голубац*; Зборник радова књ. 42, Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, Београд, 1990.
12. Поповић И. — *Главна обележја и специфичности викенд локалитета на територији општине Голубац*; Ручкопис, Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, Београд, 1990.
13. Тошић Б. — *Голубац — положај, развој и просторна организација насеља*; Зборник радова књ. 42, Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, Београд, 1990.
14. Бурсаћ М. — *Коришћење простора у општини Голубац*; Зборник радова књ. 42, Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, Београд, 1990.
15. Љешевић М. — *Стање животне средине и потребне мере за њену проградацију*; Зборник радова књ. 42, Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, Београд, 1990.
16. Симоновић Б. Р. — *Уређење сеоских територија и насеља*; „Грађевинска књига”, Београд, 1980.
17. Вељковић А. С. — *Елементи за системски приступ географском проучавању града*; Зборник радова књ. 40, Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, Београд, 1988.
18. ... — *Попис становништва и станова у 1961., 1971. и 1981. години*; Савезни завод за статистику, Београд.
19. ... — *Општине у СР Србији 1987. — статистички подаци*; Републички завод за статистику, Београд, 1988.
20. Радовановић М. — *Добра и њено становништво у прошлости и данас*; Зборник радова књ. 8, Етнографски институт САНУ, Београд, 1976.

21. Савић О. — *Велико Градиште — привредни развој, територијални раст, значај и утицај у области*; Зборник радова књ. 41, Географски институт „Јован Цвијић” САНУ, Београд, 1989.

22. ... — *Просторни план подручја Националног парка Бердан*; Службени гласник СР Србије бр. 34/1989., Београд, 1989.

23. Шариков Л. П. — „Охрана окружујуће средине, справочник”, поглавље „Санитарно-заштитне зоне”, Ленинград, 1978.

Résumé

ALEKSANDAR S. VELJKOVIC

L'ORGANISATION DE L'ESPACE GÉOGRAPHIQUE SUR LE TERRITOIRE DE LA COMMUNE DE GOLUBAC

L'étude constitue la phase finale de la synthèse à plusieurs degrés des résultats des recherches sur les diverses composantes saisies dans leur valeur respective (environnement naturel, population-espace, fonction-espace et structure construite) et les catégories complexes de l'espace géographique (réseau de localités, utilisation de l'espace, cadre de vie) exposées dans la partie précédente du Recueil.

Dans cette phase finale de la synthèse, les recherches ont visé essentiellement à dégager les éléments indispensables pour évaluer le caractère, les valeurs, les problèmes et les insuffisances de l'organisation existante de l'espace ainsi que les processus qui se déroulent sur le territoire de la commune de Golubac. On a obtenu de la sorte la base nécessaire pour élaborer le modèle de la structure spatiale de la commune, fondée sur ses potentialités, ses avantages comparatifs et sa position géographique extrêmement favorable dans l'espace plus étendu.

Golubac se range parmi les plus petites communes du centre de la Serbie. Elle est située dans la zone de contact de deux macroensembles aux caractéristiques naturelles, économiques et socio-géographiques différentes. Son territoire s'étend le long du Danube, dans la zone frontière face à la Roumanie et englobe les portions voisines de la lisière du Bassin pannonien et du système montagneux des Carpates.

Les éléments caractéristiques du complexe naturel des franges de ces deux macroensembles s'entremêlent et s'interpénètrent sur cet espace exigu. Par ses caractéristiques économique-géographiques et démo-géographiques, la commune est une partie intégrante d'un espace rural plus vaste, avec une structure spatiale fonctionnelle peu développée et articulée, et une organisation spatiale sous-développée et mal intégrée des activités économiques et non économiques et des fonctions de vie de la population.

On y relève de nombreux problèmes importants pour la vie et le travail de la population, l'utilisation de l'espace et le développement économique-spatial de la commune. Ces problèmes se manifestent dans le cadre de certaines des composantes de sa structure spatiale (environnement naturel, démographie, économie, construction) ainsi que dans celui de l'utilisation et de l'organisation de l'espace.

Un haut degré d'interdépendance existe entre ces groupes de problèmes. On ne saurait trop souligner la signification fondamentale des problèmes liés à la structure économique-spatiale et à son degré de développement. Des problèmes particulièrement graves affectent également la structure démographique, ce qui est vrai aussi pour l'organisation du réseau des localités (structure et niveau des équipements, essence et intensité des liens d'intégration).

S'agissant de l'élimination de ces groupes de problèmes, le rôle principal doit être joué par les potentialités et les formules à mettre en oeuvre pour assurer une structure économique-spatiale rationnelle. En effet, grâce à sa position géographique extrêmement favorable, le territoire de la commune de Golubac possède une large gamme de géopotentiels d'une importance certaine pour le développement de toute une série d'activités économiques (agriculture, tourisme, industrie) et la création d'un réseau de localités plus développé que celui qui existe actuellement.

La partie finale de l'étude expose un modèle de structure spatiale (axes de la structure économique-spatiale, centres et fonctions des centres).

Summary

ALEKSANDAR S. VELJKOVIC

ORGANIZATION OF THE GEOGRAPHIC AREA OF GOLUBAC COMMUNE

This work represents the final stage of a multi-stage synthesis of the results of researches and evaluation of individual area components (natural, popular-spacial, functional-spacial and built-up structures) and of complex categories of the geographic areas concerned (network of settlements, employment of the space, human environment), which were the subject matter of previous section of this Collection of Works.

The focal point of researches in this final stage of the study was directed to the evaluation of the character, values, problems and deficiencies of the current organization of geographic space as well as the processes which are developing in the area of Golubac Commune. In this way, a sound basis was provided for the development of a model of commune spacial structure, on the grounds of its realistic resources, comparative advantages and very favourable geographic position in relation to a wider area.

The Commune of Golubac ranges among the smaller communes of the central part of Serbia. It is located in the contact zone of two macro-wholes of different natural, economic and socio-geographic characteristics. The territory of this commune extends alongside the Danube River, in the frontier zone towards Rumania and includes the parts at the edge of the Panonian Basin and the Carpathians.

In this small area the characteristics of the natural complex of the two mentioned macro-entities, the Panonian Basin and the Carpathians, are noted. According to its economic and demographic-geographic characteristics, this commune makes the component part of a wider rural area which is characterized by poorly developed and extended functional spacial structure, undeveloped and poorly integrated spacial organization of the economic and non-economic activities and other activities in all spheres of life of the population.

In the studied area a versatility of problems relating to the life and work of the inhabitants has been noted, particularly that concerning the rational use of the area of the commune and its further spacial-economic development. These are problems typical for some areas of its spacial structure (natural, demographic, economic and constructional) and its employment and organization.

In between these problems a high degree of interdependence has been noted. These problems mainly concern the spacial-economic structure and its development. And particularly complex are the problems concerning demographic structure and the organization of settlements (in structure and in level of equip-

ments, like as in essence and in intensity of integrational links). The most important role in solving such problems should be given to the commune's resources and the solutions relating to the commune's spacial-economic structure. Worth to mention that the territory of the Commune of Golubac is linked with, owing to its exceptionally favourable geographic position, many geographic potentials which may play an important role in the development of versatile economic activities of the commune (agricultural, tourist, industrial) and in building an extensive network of settlements, much larger than the existing one.

In the last section of this work a model of spacial structure is developed. This model is consisting of a back-bone of the spacial-economic structure and centers network with their functions.